

BEVEZETÉS

A katolikus nagygyűlések műfaja német nyelvterületen született 1848-ban. A forradalom által elbizonytalanított német klerikusok és laikusok Mainzban gyűltek össze, hogy a „katolikus parlament” fórumán megvitassák az egységes közéleti fellépés lehetőségét. Az esemény hamarosan intézményesült, majd az egész világban elterjedt – Németországban pedig a rendszeres időközönként megrendezett Katholikentag [katolikus nap] még ma is szerves része a közéletnek. A nagygyűlések a modernitás kihívásaira adott válaszként jöttek létre, azért, hogy a katolikusok a terjedő vallási közömbösséggel és az antiklerikalizmussal szemben erőt demonstráljanak.

Kialakulásuk ugyanakkor a modernitás vívmányai, a közlekedés és a hírközlés forradalma, illetve a politikai jogok kiterjesztése nélkül nem lett volna elképzelhető. Ahogyan Apponyi Albert 1912-ben – a nemzetközi eucharisztikus kongresszusok kapcsán, de a nagygyűlésekre is jól illően – megfogalmazta: „Nem hiszem, hogy egyházunk történetében ehhez hasonló jelenség található; de lehetősége sem állott fenn a régiebb időkben. Előbb meg kellett teremtenie az emberi elmének ama bámulatos alkotásait, amelyek ha nem is szüntették meg, de könnyen legyőzhetőkké tették az anyagi távolságokat; előbb ki kellett fejlődni a szellemi élet ama fürgeségének és terjeszkedő képességének, amely lehetővé teszi egy gondolatnak úgyszólván egy pillanat alatt való közlését [...] előbb nagyra kellett nőnie a tömegek érdeklődésének a világot irányító szellemi mozgalmak iránt, az általános érvényesülési váagnak, mely azokból részt kér mindenki számára. Szóval: meg kellett születnie a modern életnek, amely minden erőit építőkövekül kínálja oda a keresztény szolidaritás templomának fölépítéséhez.”¹

A nagygyűlések 1900-ban jelentek meg intézményes formában Magyarországon is, és gyorsan a hazai katolikus közélet legfontosabb eseményei közé emelkedtek. 1947-ig – a regionális gyűléseket nem számolva – 33 rendezvény megtartására került sor. Ennek ellenére a téma a hazai egyháztörténet – és köztörténet – kevésbé ismert fejezetei közé tartozik. Az országos katolikus nagygyűlésekkel részletesebben először Hermann Egyed foglalkozott átfogó

1 Magyarország részvétele a XXIII. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszuson. Bécs 1912. St. Norbertus nyomda, Bécs, 1913. 8–9.

egyháztörténeti művében,² de ő feldolgozását 1914-ig zárta. A nagygyűlések első rendszerező áttekintését Adriányi Gábor *Fünffzig Jahre ungarischer Kirchengeschichte 1895–1945* című művében végezte el,³ munkája azonban – mivel külföldön, a források jelentős részétől elzárva készült – nem törekedhetett a teljességre. Ezen az összegzésen alapul Szögi László *A katolikus nagygyűlések Magyarországon* című tanulmánya is.⁴ Összefoglaló monográfiájában Gergely Jenő szintén érintette a kérdést, és általános áttekintést adott a rendezvénysorozatról.⁵ A kutatók érdeklődése a téma iránt csak az elmúlt években élénkült meg igazán: elemzések születtek például a rendező szervezetekről,⁶ a forráskritikai problémákról,⁷ Prohászka Ottokár szerepléseiről,⁸ az eseménysorozat művelődéstörténeti⁹ és médiatörténeti vonatkozásairól.¹⁰

2 *Hermann Egyed*: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig. Aurora, München, 1973. 497–504.

3 *Gabriel Adriányi*: Fünffzig Jahre ungarischer Kirchengeschichte 1895–1945. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 1974. 42–52., 81–90. Az áttekintés magyarul csak negyedszázados késéssel jelent meg: *Adriányi Gábor*: Katolikus nagygyűlések Magyarországon. Vigilia, 2000/10. 739–746.

4 *Szögi László*: A katolikus nagygyűlések Magyarországon. In: Egyházak a változó világban. Szerk.: Bárdos István–Beke Margit. Komárom-Esztergom Megye Önkormányzata–JAMK, Esztergom, 1991. 509–512.

5 *Gergely Jenő*: A katolikus egyház története Magyarországon, 1919–1945. ELTE BTK, Budapest, 1997. 124–130.

6 *Csibi Norbert*: Az első vidéken tartott országos katolikus nagygyűlés (1907 – Pécs). In: Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16–20. században. Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Pécsi Egyháztörténeti Intézet–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Pécs–Budapest, 2014. 487–514. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis X.); *Gianone András*: Hagymány és megújulás a XXIV. Országos Katolikus Nagygyűlésen. In: Uo. 445–462.; *Klestenitz Tibor*: Szalongyűlések vagy őszi hadgyakorlatok? A katolikus nagygyűlések meghonosítása Magyarországon. In: Uo. 463–486.; *Csibi Norbert*: Adalékok az első világháború előtti magyar katolikus nagygyűlési határozatok végrehajtásának történetéhez. In: *Litterarum radices amarae, fructus dulces sunt*. Tanulmányok Adriányi Gábor 80. születésnapjára. Szerk.: Klestenitz Tibor–Zombori István. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2015. 131–142.

7 *Gianone András*: Nyisztor Zoltán és az utolsó katolikus nagygyűlések. In: Uo. 155–172.

8 *Fazekas Csaba*: Prohászka Ottokár a XIII. Országos Katolikus Nagygyűlésen, 1920. október. In: A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Szerk.: Baráth Magdolna–Molnár Antal. Magyar Országos Levéltár, Budapest–Győr, 2012. 417–430.; *Fazekas Csaba*: Prohászka Ottokár a XVI. Országos Katolikus Nagygyűlésen, 1924. október. In: Prohászka-tanulmányok, 2009–2012. Szerk.: Mózessy Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2012. 153–174.; *Klestenitz Tibor*: Prohászka Ottokár a komáromi és a pozsonyi katolikus nagygyűlésen. In: Uo. 114–131.; *Mózessy Gergely*: Prohászka Ottokár a katolikus nagygyűléseken. In: Prohászka-tanulmányok, 2012–2015. Szerk.: Mózessy Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2015. 84–120.; *Klestenitz Tibor*: Mellékszerepben. Prohászka Ottokár fellépése a katolikus nagygyűlések szakosztályi és egyesületi ülésein. In: Uo. 121–139.; *Klestenitz Tibor*: Prohászka Ottokár az 1921-es német katolikus nagygyűlésen. In: Uo. 144–165.

9 *Csibi Norbert*: Az országos katolikus nagygyűlések társadalomszervező és közművelődési tevékenysége Magyarországon az első világháború előtt. Doktori (PhD-) disszertáció. Pécs, 2015.

10 *Klestenitz Tibor*: A katolikus nagygyűlések mint médiaesemények a dualizmus korában. In: A médiatörténet és az egyháztörténet metszéspontjai. Tanulmányok. Szerk.: Klestenitz Tibor.

A téma feltárását jelentősen megnehezíti, hogy a nagygyűlést rendező egyesületeknek, azaz az Országos Katolikus Szövetségnek és elődszervezeteinek, valamint az Actio Catholicának az irattárai – feltehetően Budapest 1945-ös ostrománál – megsemmisültek. Ezért elsősorban a különböző egyházi gyűjteményekben folytattunk kutatásokat, hogy a hierarchia tagjaival folytatott levelezés feltárásával kísérjük meg pótolni az elveszett forrásokat. Munkánk során kiemelkedő jelentőségűnek bizonyult a Vatikáni Titkos Levéltár, a Prímási Levéltár, valamint néhány püspöki levéltár és további kisebb gyűjtemény iratanyaga. Az 1932 utáni nagygyűlések szervezéséről például számos fontos adalékot árul el Esty Miklósnak, Serédi Jusztinián hercegprímás bizalmasának naplója és levelezése, amelyet a Szent István Társulat őriz.¹¹ Emellett nagyban támaszkodtunk a korabeli sajtóra is, amely nemcsak ismertette az eseményeket, hanem természetesen reflektált is rájuk. Munkánkat jelentősen segítette, hogy a dualizmus korának és a Horthy-korszaknak számos lapja digitálisan is kereshető az Arcanum Digitális Tudománytár oldalán¹² és a Hungaricana közgyűjteményi portálon.¹³

Jelen kötet arra vállalkozik, hogy a nagygyűlésekről elsősorban új alap- kutatásokra támaszkodva adjon átfogó képet, rekonstruálja az eseménytörténetet, valamint elemezze a nagygyűlések legfőbb törekvéseit. Elsőként röviden felvázolja az egész Európa számára mintát jelentő német nagygyűlések létrejöttét és 19. századi fejlődését. Ezt követően a magyarországi előzményeket veszi számba, majd bemutatja, hogy az 1890-es évek egyházpolitikai küzdelmei során a katolikus arisztokrácia és a klérus képviselői hogyan fedezték fel a nyilvánosság erejét, és milyen eszközökkel próbáltak meg harcba szállni a közvélemény meggyőzése érdekében. A harmadik rész a dualizmus korának nagygyűléseit elemzi. Az első alfejezet részletesen bemutatja a szervezés rutinjának kialakulását, a nagygyűlések „koreográfiáját”, szokásrendszerének létrejöttét és módosulásait. Ezután három tematikus fejezet következik, amelyek számba veszik a nagygyűlések (párt)politikai szerepét, a megfogalmazódó társadalompolitikai elképzeléseket, valamint a fontosabb kultúrpolitikai célkitűzéseket. A negyedik rész az 1920-as korszakhatárt követő nagygyűlésekkel foglalkozik 1932-ig, bemutatja a közéleti feltételrendszer átalakulását, a katolicizmus társadalmi helyzetének átértékelődését alapul véve elemzi a nagygyűlések tömegrendezvénné válásának folyamatát. Ezt követően a legfontosabb tartalmi kérdéseket vizsgálja. Az ötödik rész a világháború előtti utolsó katolikus nagygyűléseket mutatja be, amelyeket az Actio Cat-

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2015. 45–58.; Csibi Norbert: A sajtóügy aktuális kérdései a magyarországi katolikus nagygyűléseken. A 19–20. század fordulója. In: Uo. 59–82.; Gianone András: A nyilvánosság és az Actio Catholica a katolikus nagygyűlések tükrében. In: Uo. 83–96.

11 Itt szeretnénk megköszönni Sági Györgynek, hogy lehetőséget biztosított a rendezés alatt álló anyag kutatására.

12 <http://adtplus.arcanum.hu/hu>.

13 <http://library.hungaricana.hu/hu>.

holica szervezett és ismerteti azokat a kezdeményezéseket, amelyek a nagygyűlések hatását kívánták fokozni részben a rendezvények további demokratizálásával, részben az Actio Catholica éves programjába való beállításukkal. Az epilógus a második világháború után, 1947-ben rendezett Nemzeti Mária Kongresszust ismerteti, amely évtizedekig az utolsó jelentős országos katolikus rendezvénynek bizonyult. Végül egyfajta mérleget kívánunk vonni a hazai katolikus nagygyűlések mintegy ötven esztendejéről.

Az I–IV. részeket – kivéve a közös munkát jelentő I. rész 3. alfejezetét, valamint a IV. rész 4., 5., 7., 8.1 és 8.7 alfejezeteit – Klestenitz Tibor, a IV. rész 6.2 alfejezetét, az V. részt és epilógust Gianone András írta.

Itt szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akiktől munkánk során segítséget kaptunk, kiemelten Adriányi Gábornak, Balogh Margitnak, Bárány Zsófiának, az időközben elhunyt Csíky Balázsnak, Hegedűs Andrásnak, Lénár Andornak, Mózessy Gergelynek, Stróbl Erzsébetnek és Szögi Lászlónak.

Gianone András–Klestenitz Tibor

